

УДК 657.1

Козлова М.О., к.е.н., доцент

Житомирський державний технологічний університет

ТЕРМІНИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ І БУХГАЛТЕРСЬКІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМИ: РОЗМЕЖУВАННЯ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ

У статті розмежовано поняття “термін” та “професіоналізм” бухгалтерського обліку. Поставлено проблему неохоплення термінологією бухгалтерського обліку бухгалтерських професіоналізмів попри їх проникнення у наукові тексти. Акцентовано увагу на необхідності застосування мультидисциплінарного підходу (лінгвістики та бухгалтерського обліку) у дослідженні облікової термінології.

Ключові слова: бухгалтерський облік, термін, термінологія, професіоналізми

Kozlova M.

TERMS OF ACCOUNTING AND ACCOUNTING PROFESSIONALISM: DIFFERENTIATION AND RELATIONSHIP

In the article the concepts of accounting terms and professionalisms have been distinguished. The problem of non-inclusion of professionalisms into accounting terminology irrespective of their use in the scientific texts has been brought up in the article. The attention is paid to the necessity of applying the multidisciplinary approach (of linguistics and accounting) in the research of accounting terminology.

Key words: accounting, terminology, concept, professionalisms

Козлова М.А.

СРОКИ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И БУХГАЛТЕРСКИЙ ПРОФЕССИОНАЛИЗМ: РАЗГРАНИЧЕНИЕ И СООТНОШЕНИЕ

В статье разграничены понятия "срок" и "профессионализм" бухгалтерского учета. Поставлена проблема неохвата терминологией бухгалтерского обліку бухгалтерських професіоналізмів всем их проникновения в научные тексты. Акцентируется внимание на необходимости применения мультидисциплинарного подхода (лингвистики и бухгалтерского учета) в исследовании учетной терминологии.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, срок, терминология, профессионализмы

*Достовірне пізнання господарських процесів,
ступінь їх розуміння і відображення в бухгалтерському обліку
неможливі без добросовісного ставлення
до професійної мови і без розвинутої термінології.*

Соколов В.Я. [7, с. 15]

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковим та практичним завданням. У професійній комунікації обліковців, як і спеціалістів інших галузей, основними одиницями ситуації спілкування є терміни та професіоналізми, які представляють для лінгвістики наукову цінність. Таким чином, сфера бухгалтерського обліку дає багатий емпіричний матеріал для лінгвістів. Натомість вченими-бухгалтерами, попри констатування наявності та перерахування основних проблем термінології у бухгалтерському обліку взагалі не приділяється увага розгляду слів, які виникають у сфері професійного бухгалтерського спілкування.

Безумовно, питання, пов'язані із гносеологічною функцією термінів у загальному процесі наукового пізнання, окремі проблеми вивчення впливу термінології (її впорядкованості, системності) на розвиток науки бухгалтерський облік вимагають свого подальшого дослідження. Проте не менш важливим для вдосконалення термінології науки бухгалтерський облік є встановлення співвідношення між обсягами понять «термін» і «професіоналізм», «спеціальна мова» і «мова професійної комунікації», «спеціальна лексика», «професійна лексика».

Аналіз останніх досліджень у яких започатковано вирішення проблеми. У професійній лексиці професіоналізми займають особливе місце. Ставлення вчених-лінгвістів до них далеко не однозначне. На відміну від термінів, професіоналізми мало вивчені, що переважно пояснюється труднощами збору емпіричного матеріалу: ці мовні одиниці характерні для усного мовлення і рідко зустрічаються в письмових джерелах. Хоча деякі риси професійної лексики виявлені і розглянуті у роботах термінознавців, статус і місце таких професійних номенів у мовній системі досі чітко не визначено.

Ряд дослідників категорично висловлюється за вилучення професіоналізмів з терміносистеми, інші вважають, що вони є всього лише стилістичними еквівалентами термінів і тому повинні вивчатися загальною лінгвістикою, а не термінознавством, треті ж дотримуються прямо протилежної позиції. Враховуючи наявну тенденцію заміни стандартизованої термінології професіоналізмами, на нашу думку,

доцільним є їх дослідження саме термінознавцями з позицій термінології.

Останні дослідження галузевих термінологій (О.В. Фельде (Борхвальдт), В.Н. Прохорова, Т.С. Пристайко) свідчать про те, що термінологічна і професійна лексика поняття однопорядкові, і вони входять до однієї зони інформаційного простору. Питання професіоналізмів як особливих одиниць термінологічної номінації розкривала у монографії Т.С. Пристайко. Вона чітко показала, за яких підстав відбувається розмежування понять “професійна лексика” і “термінологічна лексика” у різних авторів. Розмежування понять “спеціальна мова” і “мова професійної комунікації”, “термін” і “професіоналізм” виступає предметом дослідження Н.І. Безбородько [1].

Наступна лінія розмежування термінології та професійної лексики намічена в роботах А.В. Калініної, В.М. Прохорової, В.М. Сергєєва, Н.К. Гарбовського, І.М. Полякової, В.С. Терехової та ін; виявляється вона в розмежуванні і наступному протиставленні двох систем номінації, а саме спеціальної (термінів) і неспеціальної (професіоналізмів), властивих професійній сфері спілкування.

Спираючись на результати досліджень д. філол. н. Н.М. Карпуніної [4; 5], вважатимемо, що у сучасній лінгвістиці існують три точки зору на професіоналізми: перша – ототожнення їх з термінами, друга – діахронічне розмежування, третя – висунення в якості параметрів розмежування: ненормованість вживання професіоналізмів, обмеженість сфери функціонування в усному мовленні та наявність емоційно експресивних конотацій.

Що стосується вчених-обліковців, значну увагу проблемам бухгалтерської термінології приділяє у монографії проф. Ф.Ф. Бутинець [2]. Його особливе занепокоєння викликає використання різних трактувань при читанні звітності: “Існують відмінності між стандартизованої бухгалтерською звітністю, яка складається підприємством для зовнішніх цілей, і звітністю для внутрішнього користування: відрізняється їх “мова”. Інформація, призначена для зовнішніх користувачів, надається і публікується з використанням “напівофіційної” мови термінів і визначень, створеної професійними організаціями та органами державної влади. У звітності, призначеної для внутрішнього користувача, застосовується інша мова, а термінологія, яка використовується, “жаргон”, поняття тощо часто відрізняються від “офіційної” або стандартизованої мови. Бажано узгодити ці дві мови з

метою кращого розуміння та взаємозв'язку обох видів бухгалтерської звітності". Таким чином, професор окреслює проблему протиставлення за сферами використання термінів та професіоналізмів у бухгалтерському обліку. До розгляду цієї проблеми приєднується проф. Л.В. Чижевська, зазначаючи, що "перешкодою у вільному обміні бухгалтерською інформацією є створення штучного бар'єру між мовою бухгалтерів-науковців та бухгалтерів-практиків. На рівні прагматики вкрай важливо, щоб досягнення науки стали для бухгалтерів-практиків надбанням власної думки, а не неперетравленим баластом незрозумілих термінів" [8, с. 42].

Цілі статті. Метою статті є розгляд термінів та професіоналізмів в рамках використання мультидисциплінарного підходу: як з т.з. бухгалтерського обліку, так і з т.з. лінгвістики.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для дослідження проблеми співвідношення термінів бухгалтерського обліку та бухгалтерських професіоналізмів необхідний мультидисциплінарний підхід, що включає їх розгляд як з точки зору бухгалтерського обліку, так і з точки лінгвістики, соціології, психології, теорії комунікацій.

Одним з основних способів лінгвістичної репрезентації є знання будь-якої галузі, в т.ч. і бухгалтерського обліку, є професійна лексика як результат найбільш ретельного і систематизованого відбору мовного матеріалу, що відрізняється насиченістю змісту, однозначністю і економічністю формулювання думки.

Таким чином, до спеціальної лексики бухгалтерського обліку можуть бути віднесені усі лексичні засоби, певним чином пов'язані із професійною діяльністю бухгалтера. Термін "професійна лексика" використовується як синонім "спеціальна лексика" у застосуванні до певної сфери. У такому випадку термінологія виділяється як особлива частина професійної (спеціальної) лексики.

Загальноприйнято, що спеціальна лексика, крім термінів, включає і професіоналізми. Сфера професійної діяльності обслуговується спеціальною мовою – мовою професійної комунікації, в якій вичленяються кілька мовних страт, залежно від ступеня кодифікованості та інформаційної змістовності використовуваних одиниць: термінологія, усна професійна лексика професіоналізми, професійні жаргонізми, номенклатура [4].

У тому, що і терміни, і професіоналізми входять до складу спеціальної лексики, полягає їх схожість, але одночасно це створює

труднощі для їх точного розмежування. Особливо складною є спроба розмежування понять “професійна лексика” і “термінологія”. Більше того, окремі лінгвісти ставлять знак рівності між ними, інші вважають їх повністю різними, а треті говорять про існування деяких спільних рис (табл. 1).

Таблиця 1

Спільні та відмінні характерні риси терміну та професіоналізму

<i>Термін</i>	<i>Професіоналізм</i>
є одиницею спеціальної лексики	
є членом термінологічної системи	не є членом термінологічної системи, проте може набувати статусу терміну
конвенціональність (свідома домовленість) вжитку	
здатність вступати у системні відносини з іншими одиницями професійної мови, в тому числі із термінами та професіоналізмами	
моносемічність (однозначність) в межах однієї предметної галузі (наукової дисципліни; сфери професійної діяльності)	
стилістичність*	
має суворо дефінітивне (означальне) значення у певній сфері знання	спеціалізація значення
може детермінологізуватися, переходячи до загальноживаної лексики	обмеженість сфери вжитку виключно професійним спілкуванням
сфера вжитку – письмове та усне мовлення	сфера вжитку – переважно усне мовлення
відносна незалежність від контексту	висока залежність від контексту
точність	
стилістична нейтральність	може зберігати і утримувати семи оцінності та експресії
експресивна нейтральність, відсутність суб’єктивно-оцінних відтінків	
відсутність синонімів	
відповідність правилам і нормам мови	необов’язкова
систематичність	відсутня
дефінітивність	відсутня

* хоча дана вимога щодо терміну нерідко вступає в протиріччя з вимогою точності(повноти)

Одним з основних критеріїв диференціації термінів і професіоналізмів служить властива професіоналізмамненормованість вживання, часто в зв'язку з наявністю емоційно-експресивних конотацій, обмеженість сфери вживання усною професійною мовою, що не носить офіційного характеру. Посилення ступеня однією з характеристик професіоналізму – експресивності – переводить спеціальну одиницю до типу “професійних жаргонізмів”, вживання яких буває неприпустимим з точки зору професійної етики.

На відміну від термінів – офіційних наукових найменувань спеціальних понять, професіоналізми функціонують переважно в усному мовленні як “напівофіційні” слова, що не мають строго наукового характеру. Ці слова складають лексичний пласт, який також іноді називають “професійним сленгом” або “професійним жаргоном”. Крім того, акроніми та абрєвіатури можна також вважати професіоналізмами, хоча вони й експресивно нейтральні (*ФІФО*, *ОЗ*, *П(С)БО* та ін.), оскільки їх значення без розшифровки відомі представникам бухгалтерського фаху. Професіоналізми спрощують мовлення, оскільки з термінами та сама фраза часто звучала б громіздко. До того ж терміни часто мають іншомовне походження, складну вимову, що теж об'єктивно перешкоджає їх вживанню у діловому розмовному побуті.

Однак, що особливо важливо для термінології бухгалтерського обліку, професіоналізми інколи можуть набувати статусу терміну, адже, коли “відсутній термінологічний еквівалент, професіоналізм претендує на те, щоб зайняти “сміслову нішу” і стати терміном [4]”. Останнім часом спостерігається тенденція використання професіоналізмів в текстах наукового стилю

Використання таких слів у наукових текстах може переслідувати наступні цілі: “1) дати назву об'єкту, у якого немає офіційного найменування-терміна, 2) дозволити легше засвоювати інформацію за рахунок емоційності та образності професійної лексики; 3) дати можливість краще запам'ятати текст за рахунок стислості професіоналізмів; 4) уникнути тавтології і зберегти логічність тексту шляхом заміни професіоналізмами термінів у науковому тексті” [6]. Проте, важливо відмітити, що професіоналізми є немовби “тіньовими” позначеннями: вони супроводжують офіційно закріплені нормативними документами терміни і тому позбавлені можливості закріпитися у термінологічній системі конкретної галузі знання.

Сьогодні через недотримання вимог, що висувуються до

термінів, термінології бухгалтерського обліку притаманна низка недоліків, а саме: багатозначність термінів, їх синонімія, неточність, відсутність твердофіксованих значень, громіздкість, незручність вимови, слабкий зв'язок між термінами. Проблеми термінологічного апарату вливаються і у проблеми організації та ведення бухгалтерського обліку на практиці: “перекручення у передачі інформації в бухгалтерському обліку часто пов'язані з невдало або неправильно використаною термінологією” [8, с. 40]. Погоджуємося із проф. Л.В. Чижевською, що “назріла необхідність з'ясувати основні недоліки термінологічної системи бухгалтерського обліку з метою усунення перешкод на шляху до формування якісного обліково-аналітичного середовища”.

Володіння словником професійного мовлення важливою умовою успішної комунікації. Інакше інформація або не буде прийнята, або дійде до одержувача у спотвореному вигляді. У професійному спілкуванні це неприпустимо [6].

Традиційно стратифікація мови професійної комунікації базується на виділенні термінології як ядра мови науково-професійної комунікації і околядерної зони – усної професійної лексики (професіоналізмів) (рис. 1). Специфіка науки бухгалтерський облік передбачає використання (і прагнення до вдосконалення) термінології, закріпленої законодавчо.

Вважаємо, що доцільно поширити запропоновану О.М. Сердобінцевою [6] триаспектну методологічну концепцію розгляду професіоналізмів як фактумовної реальності також на терміни бухгалтерського обліку, які мають розглядатися у наступних розрізах: 1) логічному, де виявляються їх структурно-семантичні відносини; 2) прагматичному, де досліджуються функціональні зв'язки досліджуваного явища; 3) онтологічному, де розглядаються його генетичні основи. Застосування такої методологічної концепції надасть можливість найбільш об'єктивного дослідження термінів та професіоналізмів бухгалтерського обліку.

Неоднозначне і питання про доцільність і правомірність введення професіоналізмів викладачами до навчального процесу у стінах вищого навчального закладу. Професійне знання вимагає оволодіння відповідною підмогою (у даному випадку економічною), основу якої складає спеціальна лексика. Навчаючись у ВНЗ, студент-майбутній бухгалтер повинен “оволодіти мовою спеціальності, оскільки знання професійної термінології забезпечать повноціннішу професійну

діяльність, ефективні комунікативні зв'язки, а отже, допоможе випускнику досягти успіху в житті”[3, с. 173].

Рис. 1. Стратифікація мови професійної комунікації бухгалтерів

Так, О.В. Карпенко вважає неприпустимим «вживання студентами чи окремими викладачами під час лекцій, практичних занять чи інших форм організації навчання замість прийнятих в економічній науці термінів професійної лексики, слів чи типових висловів, поширених у професійному середовищі (наприклад: “бухгалтерська проводка” “веде рахунок”, “маржа”, “сидить на рахунку”, “платіжка”, тощо). Водночас інколи можливо і навіть, необхідно використовувати на практичних заняттях саме ті вислови, які висловлюють практики. Так, анкетування студентів четвертого курсу, показало, що 25 % з опитаних не розуміють змісту вислову “формула балансового взаємозв'язку ($Зп+Н=В-Зк$)” [3, с. 173].

Студентам справді буває досить складно пояснювати розв'язок проблеми правильними термінами законодавчої бази. Пояснення із застосуванням професіоналізмів може видаватися успішніше, але тоді коректність роз'яснень ставиться під сумнів. З одного боку, викладач облікових дисциплін показує свою (добре якщо справжню) обізнаність щодо того, як все на практиці, він полегшує студентам інтеграцію в колектив при влаштуванні на роботу за фахом

і усне професійне спілкування поза стінами навчальної аудиторії, при цьому бухгалтерський жаргон змішується ще й зі студентським сленгом. Додаткове вживання студентського жаргону створює ілюзію взаєморозуміння між педагогом і студентами.

З іншого боку, якщо використовувати професіоналізми, то доцільно спочатку ввести і пояснити правильне значення терміна. Деякими студентами, які очікували від викладача “високого академічного стилю викладення”, це навіть може бути сприйнято як прояв неповаги. І все ж таки, володіння мовою спеціальності безсумнівно має стати “функціональною предметною компонентою професійної компетентності майбутніх економістів” [3, с. 171].

Висновки.

1. Сьогодні професійна обліково-економічна лексика широко функціонує в професійному і в непрофесійному спілкуванні, демонструючи взаємодію із офіційними термінами, з лексикою спільного вживання поза сферою професійної облікової діяльності, що визначає високий ступінь життєздатності такої лексики.

2. Термінологія бухгалтерського обліку та бухгалтерські професіоналізми співвідносяться не як ціле та частина, а як паралельно існуючі у спеціальній мові пласти.

3. Структурно-семантичний, функціонально-стилістичний і когнітивний аспекти професійної бухгалтерської лексики мають стати спільним предметом розгляду вчених-бухгалтерів та лінгвістів.

4. Професійна лексика спрощує спілкування фахівців, але оскільки дуже часто вона емоційно забарвлена та утворюється з порушенням граматичних норм слова або словосполучення, то вживати її в писемному мовленні слід із обережністю, віддаючи перевагу загальноповсякденній термінології та уникаючи професійного жаргону.

5. Сумнівною вважаємо доцільність використання професіоналізміву процесі викладання облікових дисциплін, доки не доведено його дидактико-методичну ефективність та сумісність із викладацькою етикою.

1. Безбородько Н.И. К вопросу о разграничении понятий “специальный язык” и “язык профессиональной коммуникации”, “термин” и “профессионализм” / Н.И. Безбородько // Сб. Научных трудов Киевского пединститута. – Киев, 2005.
2. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік в Україні. Міфологія. Частина 2. – Житомир: ЖДТУ, 2003. – С. 524
3. Карпенко О.В. Проблеми формування професійного мовлення та лексики як основа компетентності випускника вищої школи / О.В. Карпенко // Вісник Львівської

комерційної академії / [ред. кол. : Башнянин Г.І., Алопій В.В., Вовчак О.Д. та ін.]. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2011. – Вип. 35. — 482 с. – (Серія економічна). – С. 170-174.

4. Карпухина Н.М. О соотношении классов терминологических и профессиональных единиц // Н.М. Карпухина. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: sdo.rea.ru/cde/conference/4/file.php?fileId=94
5. Карпухина Н.М. Семантический анализ профессионально терминованных наименований экономической сферы деятельности. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Н.М. Карпухина. Москва, 2001. – 186 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/semanticheskii-analiz-professionalno-terminirovannykh-naimenovani-ekonomicheskoi-sfery-deya>
6. Сердобинцева Е.Н. Профессиональная лексика русского языка: структурно-семантический, функционально-стилистический и когнитивный аспекты Автореферат дис. ... докт. филол. н. спец. 10.02.01 – русский язык. – М., 2011. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-filologiya/a52.php>
7. Соколов В.Я. Теоретические начала (основы) двойной бухгалтерии / В.Я. Соколов – Спб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2006. – 188 с.
8. Чижевська Л.В. Бухгалтерський облік: розвиток методології, професійне навчання: Монографія. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 304 с.